

**FRANCESC
GISBERT**

**LA
RESISTÈNCIA
LINGÜÍSTICA**

**UN MÓN
DE LENGÜES**

bromera actual

UN TAST DE SOCIOLINGÜÍSTICA COMPARADA

Abans de l'era de les colonitzacions, es calcula que hi podia haver vora 10.000 llengües al món. A començaments del segle xx, es deia que 6.000. I a les primeries del segle XXI, en menys de cent anys, la xifra s'ha reduït a 5.000. El procés d'extinció de llengües i cultures s'ha accelerat de forma inèdita, com també ho ha fet la pèrdua de biodiversitat del planeta. Els motius de fons són similars, en un cas i en l'altre. I les solucions possibles, també. Només si la humanitat pren consciència de la necessitat de revertir la destrucció de diversitat biològica, s'adonarà de la importància de preservar la diversitat lingüística i cultural. I només en la mesura que valorem la riquesa de llengües i cultures, entendrem que som una part d'un tot.

El llibre que teniu a les mans pretén divulgar i comparar la realitat sociolingüística d'una trentena de llengües. Encaren el repte de la supervivència i ens proporcionen exemples reals de camins que cal seguir o defugir, d'experiències que cal valorar o sobre les quals cal reflexionar, sempre críticament. Al primer capítol, n'hi ha de llunyanes, ameríndies, australianes, d'Oceania. Unes amb greus problemes, que es resisteixen a desaparèixer; d'altres amb una situació més esperançadora,

també amenaçades. Al segon, parem atenció a llengües veïnes, europees, i als seus processos de normalització, molt desiguals (l'eusquera, el gallec, el bretó, l'occità, l'escocés i el gaèlic irlandés). L'objectiu és comparar què s'està fent o s'ha fet en altres països d'Europa, amb una realitat més o menys similar a la nostra. I també quina és la situació del nostre veí del sud, el Marroc, d'on rebem força nouvinguts, amb l'àrab i l'amazic. El tercer bloc se centra en casos de llengües ressuscitades o reviscolades ben bé de la mort. El més famós de tots, l'hebreu, però no l'únic. Tot seguit, un altre capítol presenta models de convivència lingüística distints: l'Índia, Sud-àfrica, Àfrica central, Suïssa i Bèlgica. Al cinqué, parlem d'algunes llengües majoritàries que n'han fagocitat d'altres al seu voltant, per a conèixer els processos i les justificacions que han fet servir. I, finalment, toca parlar de nosaltres: què podem aprendre de la resta del món i com podem encarar la nostra resistència particular?

Segons dades de la UNESCO, el 50% de les llengües estan en perill de morir en menys d'una generació. Un 10% es troben en una fase terminal, és a dir, tan sols en resten parlants grans, d'edat avançada, i han deixat de transmetre's. Un altre 45% són vulnerables, pateixen greus problemes de transmissió intergeneracional, amb pèrdua progressiva de parlants i, en poc temps, seguiran el camí de les primeres. Clar i ras, en un segle, la diversitat lingüística del món, consubstancial a la humanitat des de fa milers d'anys, pot ser un record? El fet de constituir un problema global no ens ha de consolar

ni amarar-nos de pessimisme. Al contrari, ha d'encoratjar-nos per a prendre consciència, ens ha d'ajudar a adonar-nos que el camí correcte no és ni el fatalisme ni el meninfotisme, sinó la resistència. Resistir, sobreviure, guanyar temps és el nostre deure, la nostra contribució local a garantir la diversitat global. Per a aconseguir-ho, necessitem saber què ocorre amb altres llengües com la nostra i aprendre de les experiències compartides.

D'entrada, cal respondre una pregunta i que no ens faci por la resposta: en quina situació real ens trobem? Durant els més de vint anys dedicats a l'ensenyament, he constatat que la formació acadèmica (gramàtica, ortografia, literatura) ha d'anar acompanyada d'una formació en les actituds positives cap a l'ús de la llengua. Això, als llibres de text, a les classes de Primària i Secundària, a la mentalitat política i docent, hauria de ser una prioritat. Ho és? No. La prova és que, ara per ara, tenim la generació de joves més alfabetitzada de la història i la que menys empra la llengua en el dia a dia, encara que siguin capaços de fer-ho. A més d'ensenyar la llengua, quines actituds fomentem? Quin paper té la consciència lingüística dels nadius, tant a l'hora d'usar la llengua com de transmetre-la a les noves generacions? I la immigració, som capaços d'integrar-la, la de la resta de l'estat, la de l'estranger? Són reptes als quals s'enfronten totes les llengües en situació de resistència.

La sociolingüística és una font de recursos variada i efectiva per a treballar les actituds i la consciència dels parlants, nadius i nouvinguts. Quan comparem la situa-

ció del català amb la d'altres llengües d'arreu del món, ens adonem i ajudem a fer que els altres s'adonen que no som un tema local, sinó global. El bilingüisme, la diglòssia, el canvi lingüístic, la substitució, la normalització... s'entenen i es valoren millor si, en comptes de centrar-nos en nosaltres o d'explicar-les teòricament, comentem també el que impliquen en altres cultures. Fet i fet, el llibre *La resistència lingüística* naix com a resultat de lectures, anècdotes i situacions de sociolingüística comparada que he anat espigolant, al llarg del temps, per a explicar-les a classe. Són el meu sac de rondallaire, el cabàs de mestre particular. Perquè, al cap i a la fi, un docent no es limita a explicar, sinó a contar i entendre la realitat. La tria de llengües del llibre respon a aquest criteri: parle només del que conec. Un altre autor, ben segur, s'hauria estimat altres exemples i un enfocament distint. També vull fer constar que un llibre divulgatiu, com el que teniu a les mans, no pot parlar de tot, ha de seleccionar, per a ajustar-se a un to i una extensió raonable. Moltes llengües se n'han quedat fora, malgrat que els seus capítols estaven redactats. Però com diu la dita, «millor quedar-se amb gana que morir d'un fart». M'encantaria contar-vos, pròximament, les històries del kurd, l'armeni, l'italià, el sumeri, l'islandés, el danés, el nàhuatl...

El llibre *La resistència lingüística* feia temps que em rondava pel cap. El 3 de març del 2023, Carme Junyent va visitar el campus d'Alcoi de la Universitat d'Alacant per a impartir una xarrada, dins d'una gira pel País Va-

lencià. Durant el sopar, vam seure al costat. Parlant de l'interés compartit per la sociolingüística, vaig amollar, agosarat, que preparava aquest llibre. Vaig aprofitar per a confessar una temença: «Jo no soc cap expert en sociolingüística, soc docent i narrador. No sé si seré prou rigorós». Carme Junyent em va somriure i em retrucà amb un comentari irònic:

Mira, de llibres sobre sociolingüística, escrits per persones enteses i rigoroses, n'hi ha a cabassos. Acostumen de ser gruixuts i avorrits. D'escrits per docents i narradors, em fa l'efecte que ben pocs. Prova d'aproximar-te a la sociolingüística d'una forma diferent, més pràctica, més personal, fins i tot entretinguda. Els lectors t'ho agrairan.

Vaig prometre que li enviaria el llibre al seu despatx de la Universitat de Barcelona. Va faltar mig any després. Mai sabré què n'hauria pensat. Ara, puc afirmar que he seguit el seu consell.

D'altra banda, necessitem conèixer les experiències d'altres pobles com el nostre, amb contacte i conflicte entre llengües, per a entendre com n'han reeixit, com s'han afonat, quines estratègies han aplicat, quines mesures han desestimat... La història d'una llengua és la història del poble que la parla. Ben segur tindrem més força, capacitat de maniobra i possibilitats d'èxit si entenem que no som tan sols una llengua menuda, en un racó del món, nadant contra corrent, sinó que hi ha moltes llengües i cultures juntes, arreu del món, en una mateixa

lluïta per la supervivència. Per tant, les estratègies que apliquem no han d'anar en solitari ni nàixer de la improvisació, sinó partir del coneixement de les experiències aplicades i contrastades en altres llocs.

Curiosament, l'extinció d'una espècie animal desperta més simpaties que la d'un idioma. Qui és tan malànim per a restar indiferent davant l'últim ocellet d'una illa d'Austràlia o la darrera granota daurada de l'Amazones? Amb tot, tampoc ens lleva la son ni ens ho prenem a la valenta. Ho lamentem, sospirem que està malament, però poca cosa més. La societat globalitzada viu instal·lada en el somni de la tendència imparabile del progrés. Ens volen convèncer que s'ha de pagar un preu pel benestar i que hi ha mals *inevitables*: la degradació del medi natural per a l'extracció de recursos; la destrucció d'ecosistemes per a la urbanització; la desaparició d'espècies, perquè només unes quantes són útils; el canvi climàtic, perquè l'alternativa és tornar a les caverne...

Són problemes evidents, de solució peremptòria, d'inacció suïcida i..., ens els prenem seriosament? Gran part de la societat i la pràctica totalitat dels governs els ignora, els minimitza i els tracta «d'irresolubles». O pitjor encara, arribem a pensar que hi podem conviure. Lluitar per la vida de les llengües és lluitar per la supervivència de la humanitat, no sols per la diversitat cultural. Defendre la supervivència d'un idioma és posar-se del costat de la raó, és la nostra manera de contribuir al canvi de mentalitat que necessita el món per a avançar cap a un progrés més respectuós amb la pluralitat humana i

biològica. Alinear-se amb el supremacisme dels que defenen només les llengües majoritàries és acceptar la inèrcia que ens du a la degradació i a l'empobriment del món. Heus ací com, quan defenem una llengua minoritària, no defenem una causa local, contrària al progrés, sinó una causa universal. Ens posicionem a favor de preservar l'essència de la humanitat.

Un argument capciós per a justificar el domini d'unes llengües sobre altres és que l'única finalitat d'un idioma és comunicar. Si el més important entre dues persones és entendre's, quin problema hi ha si una d'elles canvia de llengua? En conseqüència, per què no parlar-ne tots una de majoritària, com ara l'anglès, el francès o el castellà, en comptes d'encastellar-nos a usar idiomes amb pocs parlants o escassa extensió geogràfica? Això és una excusa per a justificar el canvi i la substitució lingüística. La comunicació és tan sols una de les funcions de la llengua, que en té moltes més. Per exemple, la identitat i la cohesió d'un grup o la transmissió de coneixement. Les llengües no són barreres, són ponts. Per tant, és un parany defensar les bondats d'una o unes poques d'universals, en oposició als caos i la inutilitat de la resta.

Una llengua amenaçada és aquella en perill de deixar d'utilitzar-se, perquè els parlants adults no la transmeten als infants. Les llengües no desapareixen d'un dia a l'altre, hi ha senyals inequívocs d'alarma. Un idioma pot ser parlat per poca gent, però gaudir de bona salut si es fa servir en tots els àmbits i les famílies el transmeten a les noves generacions. Quin problema tenen el danés,

l'islandés o l'hebreu, amb menys parlants que el català?
Cap ni un.

Poc més d'un 5% de les llengües del món es poden considerar *segures*, segons la UNESCO. La resta tenen problemes, en major o menor grau. I un 80%, com ja hem comentat, en tenen molts i es troben en perill. Com afronten aquests reptes? S'hi resignen o lluiten? Quines solucions adopten? Quins problemes han de superar? Quines actituds apareixen? Com s'integren en el sistema educatiu? Per què algunes tenen èxit i d'altres no? Són preguntes a què provarem de respondre en la nostra passejada, incompleta i parcial, il·lusionada i potser ingènua, per unes quantes llengües del món, les protagonistes de *La resistència lingüística*.